

УДК 351.713 (477)

Шамрук Н. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу,
Академія Державної пенітенціарної служби, м.Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Статтю присвячено дослідженню ролі, необхідності та доцільності залучення громадських організацій до реалізації державної політики з запобігання та протидії домашньому насильству. У дослідженні акцентовано увагу на особливостях співпраці державних інституцій з недержавними громадськими організаціями у цій сфері, проблемах та здобутках у боротьбі з виявами домашньої агресії. Підкреслено, що тільки за умови тісної співпраці можна буде чекати позитивних зрушень у реалізації чинного законодавства у сфері боротьби (запобігання та протидії) з домашнім насильством у сучасних українських родинах.

Ключові слова: домашнє насильство, громадські організації, жертва, юридична клініка, кризовий центр, роз'яснювальна робота, консультація.

Постановка проблеми. На перший погляд, залучення громадськості до вирішення проблеми протидії домашньому насильству може здаватися одним з багатьох важелів у здійсненні державної політики у боротьбі з насильством в Україні. Проте під час опрацювання різних наукових та публіцистичних джерел, присвячених названій проблематиці, можна зрозуміти важливість участі недержавних утворень у механізмі запобігання та протидії такого виду насильству.

Так, однією з причин доцільності розгляду окремої участі громадських організацій у протидії домашньому насильству є неналежна якість наданих державними установами послуг у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Можливо, причиною такому явищу є недостатня увага з боку держави до цієї проблеми, адже частіше жертви насильства звертаються саме до громадських організацій, довіряючи їм більше, ніж державним установам. Красій В.С., Федькович Г.В., Чумало М.С. з цього приводу припускають, що існування великої кількості різних громадських утворень дійсно є реальною силою у боротьбі з виявами домашнього насильства в українських родинах та допомогою державі у протидії та запобіганні [1, с.11].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематику залучення та участі громадських організацій із запобігання та протидії домашньому насильству в українських родинах досліджували в своїх роботах відомі вчені-правники, такі як: О. В. Бойко, А. О. Галай, О. Д. Коломоєць, В.С. Красій, К. Б. Левченко, О. В. Лисюк, О. І. Сулова, Г. В. Федькович, М.С. Чумало, Н. Б. Шамрук та ін.

Формулювання мети. Метою наукової статті є з'ясування необхідності та доцільності залучення громадських організацій для ефективної роботи сумісно з державними інституціями щодо запобігання та протидії виявів домашнього насильства в сучасних українських родинах.

Виклад основного матеріалу. В Україні боротьбою з насильством у сім'ї займається велика кількість громадських утворень, серед яких є громадські організації, благодійні організації, громадські правозахисні центри, юридичні клініки вищих навчальних закладів, кризові та реабілітаційні центри, створені за участю громадських організацій тощо. У своєму дослідженні ми спробуємо розкрити основні форми діяльності цих громадських інституцій.

Після опрацювання наукових джерел та інформаційних видань нами було з'ясовано, що найбільше громадських організацій досліджуваного напрямку створено з метою захисту прав жінок як потенційних жертв насильства в сім'ї.

Беззаперечним флагманом серед правозахисних організацій у цій сфері, безумовно, є Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». У своїй роботі, присвяченій протидії насильству в сім'ї, «Ла Страда-Україна» використовує широкий спектр напрямів: інформаційна та превентивна діяльність, діяльність із вдосконалення державної політики в цій сфері, освітня діяльність, надання різних видів допомоги тощо.

Серед основних форм діяльності організації з протидії домашньому насильству можна назвати такі:

- проведення корекційних програм по роботі з кривдниками спільно з іншими громадськими організаціями, співпраця із засобами масової інформації, підготовка та проведення інформаційних кампаній, створення та розповсюдження соціальної реклами, інформування потенційних клієнтів через власний сайт, підготовка та розсилка електронних інформаційних бюлетенів;

- проведення досліджень з проблем насильства та експлуатації дітей, дотримання прав людини, вдосконалення національного законодавства з метою запобігання домашнього насильства;

- ведення просвітницької діяльності серед молоді та дітей, інших цільових груп щодо боротьби з насильством у сім'ї; проведення тематичних тренінгів, семінарів, у тому числі міжнародних, круглих столів, конференцій для фахівців з протидії насильству в українських родинях;

- підготовка, видання та розповсюдження інформаційних, навчально-методичних та наукових матеріалів, розробка наукового та методичного забезпечення діяльності із запобігання насильству в сім'ї;

- організація роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї;

- проведення консультацій з правових питань (у тому числі по електронній пошті), надання безкоштовних психологічних консультацій потерпілим від насильства.

В Україні існує ще достатньо велика кількість регіональних жіночих громадських організацій, що допомагають жертвам насильства у сім'ї, серед них доцільно виділити такі:

- Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи», який надає соціальну та правову допомогу в кризових ситуаціях, навчає фаховим навичкам постраждалих від домашнього насильства, проводить анонімне консультування, а також проводить круглі столи, тренінги, наради з представниками правоохоронних органів про застосування чинного законодавства та обмін позитивним досвідом у протидії насильству в сім'ї [1, с.11];

- міська громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр» (м. Дніро) організовує та проводить тематичні семінари-тренінги, інформаційні кампанії, круглі столи, займається видавництвом інформаційних матеріалів із запобігання домашнього насильства, проводить зустрічі з метою обміну досвідом з іноземними колегами, представниками правоохоронних органів, різними державними службами;

- правозахисний центр «Співдружність», що діє як громадська юридична приймальня та надає інформаційну й консультативну допомогу, у тому числі допомогу в оформленні звернень

до Європейського суду, захист жінок у судах та органах влади, здійснює просвітницьку роботу, здійснює навчання новим професіям, допомагає у відкритті власної справи;

- громадська організація «Асоціація жінок у бізнесі» проводить навчальні тренінги та семінари, конференції і форуми для інформаційного обміну, прес-клуби, поширює інформаційний бюлетень «Час жінки», проводить соціологічні дослідження;

- благодійна організація «Чернігівський жіночий правозахисний центр» займається збором інформації про порушення прав жінок та дітей у регіоні, надає жінкам юридичну допомогу, консультації щодо запобігання насильству до жінки в сім'ї, бере участь у реалізації просвітницьких програм, у тому числі міжнародних правозахисних заходах, створенні інформаційних, консультативних центрів, організує благодійні акції з питань протидії домашньому насильству тощо.

Окремо існують організації, які опікуються правами чоловіків як потенційних жертв домашнього насильства. Серед таких організацій можна назвати:

- Херсонський обласний громадський центр «Чоловіки проти насильства», який займається проведенням інформаційно-просвітницьких кампаній з метою привернути увагу громадськості до проблем чоловіків шляхом пропагування сімейних цінностей та запобігання насильству у сім'ї, а саме: проводить тематичні вуличні акції, бере активну участь у міжнародних акціях, надає інформаційні, психологічні та юридичні консультації, проводить тренінги, круглі столи, презентації, навчальні семінари, дискусії, організовує показ навчальних фільмів для молоді, педагогів, державних службовців, міліції, інших громадських організацій, медичних закладів щодо протидії насильству в сім'ї;

- всеукраїнська благодійна організація «Турбота про літніх в Україні», основними завданнями, якої є захист прав та інтересів людей похилого віку, в тому числі і постраждалих від насильства в родині, їх ресоціалізація, надання практичної допомоги в скрутних життєвих ситуаціях, облаштування консультативних пунктів для надання необхідної інформації тощо.

Також необхідно назвати і громадські організації, які захищають права всіх цільових груп осіб, що зазнали протиправних

посягань у родині – жінок, чоловіків, дітей, підлітків та інших членів родини. Серед таких організацій можна назвати такі:

- Українська Гельсінська спілка з прав людини [2], яка здійснює постійний моніторинг дотримання прав і основних свобод людини у сфері запобігання і протидії домашньому насильству та інформує громадськість про факти таких порушень, захищає права потерпілих від різноманітних виявів домашнього насильства в органах державної влади, здійснює постійний моніторинг підготовки проектів законів та інших правових актів щодо запобігання домашнього насильства, проводить освітні заходи та кампанії, тематичні семінари, тренінги, конференції;

- громадська організація «Коаліція по запобіганню насильства в сім'ї» свою роботу спрямовує на проведення тематичних круглих столів та семінарів, із залученням представників засобів масової інформації, правоохоронних органів, органів виконавчої влади, громадських організацій, навчальних закладів, надання безкоштовної інформаційної, психологічної, матеріальної, медичної та юридичної допомоги, в тому числі представлення інтересів громадян у судах та органах влади, організацію курсів реабілітації для жертв насильства в родинях;

- Міжнародний гуманітарний центр «Розрада» спеціалізується на наданні кваліфікованих психологічних консультацій дітям та дорослим, які потрапили у кризову ситуацію, проведенні психологічних тренінгів, соціологічних досліджень, навчальних програм для фахівців з подолання насильства в сім'ї, індивідуальних та сімейних консультацій, передачі знань та ресурсів практичним фахівцям недержавних організацій, які опікуються роботою з населенням, зокрема проблемою запобігання та подолання насильства в сім'ї. Цей Центр також організовує видання та розповсюдження популярних тематичних буклетів, пам'яток, брошур, проводить інформаційні кампанії в засобах масової інформації та ін.

Досить актуальною практикою протидії домашньому насильству володіють особливі недержавні утворення – юридичні клініки, які поєднують у собі ознаки недержавних інституцій та структурних підрозділи вищих навчальних закладів. На сьогодні існує багато юридичних клінік, які зареєстровані як громадські організації. Серед них можна назвати: юридичну клініку «Феміда»

м. Чернігів, юридичну клініку Харківської обласної молодіжної організації «ВМЕСТЕ», об'єднану асоціацію студентів-юристів Закарпаття, юридичну клініку на базі «Південноукраїнського центру молодих юристів» та ін.

Основними формами діяльності цих юридичних клінік у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- надання правових консультацій жертвам насильства, представництво їх інтересів в органах державної влади та судових інстанціях;

- проведення тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних тренінгів (за програмою «практичне право»), наукових конференцій з метою підняття «на гора» та розкриття проблеми протидії домашньому насильству в школах, ліцєях, інститутах;

- проведення наукових досліджень та участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, пов'язаних з питаннями запобігання та протидії насильству у родинах [3, с. 115].

Особливою формою роботи щодо запобігання насильства в сім'ях, що поширюється юридичними клініками, є проведення занять з молоддю за програмою «Практичне право», які сприяють ранньому запобіганню насильства в сім'ї, правовому вихованню української молоді щодо толерантного сімейного співіснування.

Дослідження не було б повним без аналізу ще одного виду громадських утворень, які покликані безпосередньо опікуватися жертвами домашнього насильства. Мова йде про кризові та реабілітаційні центри з протидії насильству в українських родинах, які за своїм організаційно-правовим статусом кризові та реабілітаційні центри мають певні особливості. Хоча багато науковців не пов'язують існування кризових та реабілітаційних центрів з громадськими утвореннями. Так, Коломоець О. Д., класифікуючи суб'єкти запобігання насильства в сім'ї, відносить неурядові організації та кризові центри і центри медико-соціальної реабілітації до різних груп суб'єктів згідно з їх компетенції [4, с. 11]. Бойко О. В. серед суб'єктів кризового втручання в сімейний конфлікт називає діяльність громадських організацій та центрів медико-соціальної реабілітації, взагалі не пов'язуючи їх діяльність [5, с.14]. Досліджуючи питання запобігання та протидії домашньому насильству та суб'єктів, які здійснюють таку проти-

дію, вважаємо за доцільне зауважити, що і кризові центри і реабілітаційні центри можуть бути створені не тільки державними, але і громадськими утвореннями.

На сьогодні в Україні існує низка таких центрів, які створені як громадські організації або існують при громадських організаціях і виконують такі самі функції, що й державні кризові центри. Схожої думки дотримується і Лисюк О. В. [6, с. 132–133], наголошуючи, що кризові центри та реабілітаційні центри при недержавних організаціях за своїми функціями схожі з державними установами, що здійснюють боротьбу з домашнім насильством.

Так, створення в Україні кризових та реабілітаційних центрів при громадських організаціях не є випадковим. Наприклад, зарубіжний досвід створення кризових центрів вказує на необхідність залучення недержавних організацій до співпраці з державними органами з метою створення недержавних кризових центрів, що фінансуються з бюджетів громадських організацій та фондів. Україна також на сучасному етапі не в змозі фінансувати в необхідному обсязі спеціалізовані установи для потерпілих від домашнього насильства, а тому є дуже необхідним залучення до цієї справи благодійних організацій та меценатів, а звідси необхідність у додатковому фінансуванні з недержавних джерел та відповідно і створення центрів при громадських організаціях.

За статистикою, в Україні на кінець 2016 року було зареєстровано близько 20 центрів соціально-психологічної допомоги, медико-соціальної реабілітації постраждалих від домашнього насильства, а також 6 притулків та 18 кризових центрів [7, с. 20]. Причому переважна їх частина була створена громадськими організаціями або самостійно, або за підтримки держави, і лише менша частина є державними закладами. Створення таких кризових та реабілітаційних центрів в Україні відбувається за умови їх реєстрації згідно з чинним законодавством та погодженням зі спеціально уповноваженими органами виконавчої влади, якщо центр створює громадська організація.

Форми діяльності кризових центрів та центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства при громадських організаціях мало чим відрізняються від кризових центрів, що створені державними органами, а основними напрямками в їх роботі є:

юридична, психологічна, медична допомога жертвам насильства; проведення просвітницької та виховної роботи з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Серед розповсюджених форм діяльності центрів можна назвати:

- створення та забезпечення функціонування телефонних «гарячих ліній» (напр., Центр «Ла Страда-Україна», Кіровоградська громадська організація «Аміда»);

- психодіагностика потерпілих осіб (напр., Сумський Кризовий Центр, Львівський Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий центр);

- організація роботи притулків для членів родини – жертв насильства (напр., Центр «Ла Страда -Україна», Всеукраїнська ліга українських жінок);

- інформування представників правоохоронних органів про факти загрози насильства (напр., Центр «Ла Страда-Україна», Львівський Центр допомоги жінкам);

- надання практичної допомоги у працевлаштуванні (напр., Сумський Кризовий Центр, Львівський Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий центр);

- проведення роз'яснювальної роботи з кривдниками, організація арт-терапії, групових бесід, показів фільмів (напр., Сумський Кризовий Центр, Чернігівський жіночий правозахисний центр);

- розширення мережі державних та недержавних служб з метою запобігання та протидії насильства в українських родинах (напр., Сумський Кризовий Центр, Хмельницький благодійний фонд «Сім'я і дитина»).

Провівши порівняльний аналіз роботи державних і громадських інституцій щодо запобігання та протидії домашньому насильству, варто підкреслити, що найбільш ефективними є ті практики, що реалізуються спільно. Так, недержавні громадські організації, що займаються боротьбою з виявами домашнього насильства, активно співпрацюють з різноманітними громадськими інституціями, державними установами та засобами масової інформації різних рівнів.

У чому ж тоді полягає необхідність такої співпраці для громадських організацій? У першу чергу – це для популяризації

своєї діяльності. Громадські організації, які займаються питаннями запобігання та протидії домашньому насильству, використовують засоби масової інформації та доступ до мережі Інтернет для розміщення основної інформації про себе та форми своєї діяльності, відповідно підвищуючи цим доступність названих відомостей для пересічного громадянина, в тому числі й для реальних чи потенційних жертв домашнього насильства.

Крім цього, засоби масової інформації мають можливість висвітлювати стан роботи щодо запобігання та протидії домашнього насильства в пресі, на радіо та телебаченні [1, с. 11], поширювати до широкої аудиторії існування проблеми насильства в родинях та шляхи її подолання. Так, наприклад, у рамках проекту ЄС «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент» проводиться щоденний моніторинг засобів масової інформації за хештегами «домашнє насильство», «гендерна рівність», «захист дітей» тощо. Результати цього моніторингу яскраво ілюструють тісну залежність ефективності роботи ЗМІ з необхідністю співпраці з державними та громадськими організаціями. Так, кількість публікацій, які висвітлювали тему «Домашнє насильство» у 2016 році, залишилася на високому рівні у зв'язку з проведенням всеукраїнської щорічної кампанії «16 днів проти насильства», яку організували міжнародні недержавні організації та Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Іншими формами роботи недержавних організацій щодо запобігання домашнього насильства є проведення різноманітних тренінгових програм з соціальної журналістики, майстер-класів з європейськими та національними медіа-експертами, соціальних розслідувань обурливих фактів домашнього насильства.

Проте в такій співпраці із засобами масової інформації можуть виникнути проблеми, що стануть перепорою для ефективної боротьби з виявами домашнього насильства та запобігання цьому явищу, зокрема:

- електронні засоби масової інформації (радіо і телебачення) та друковані видання на сьогодні малодоступні в сільській місцевості всім верствам населення (особливо малозабезпеченим);

- на більшості каналах для зростання рейтингів демонструють, головним чином, фільми, що досить часто ілюструють сце-

ни сімейного насильства та агресію, що не є ефективним у практиці протидії цьому явищу;

- недостатньою є кількість популярних видань для населення, які б у доступній формі пояснювали шляхи вирішення цієї проблеми та деактивували той інформаційний вакуум, який, на превеликий жаль, незважаючи на активну роботу всіх об'єктів (як державних, так і громадських) запобігання та протидії домашнього насильства в Україні, існує на сьогодні;

- працівники соціальних служб позбавлені наочних довідкових матеріалів а, відповідно, відчувають недостатність знань з питань протидії домашньому насильству [8, с.148].

Крім співпраці із засобами масової інформації, громадські організації також тісно співпрацюють з органами державної влади, представники якої мають можливість не тільки фінансово підтримати реалізацію тієї чи іншої програми з протидії домашнього насильства, але й надати реальну допомогу.

Так, сучасним прикладом взаємодії громадських утворень з державою щодо протидії насильства у родинах є спільна робота щодо впровадження в життя чинного законодавства у сфері протидії домашньому насильству, яку здійснюють управління та відділи у справах сім'ї та молоді місцевих державних адміністрацій, що координують створення соціальних служб, а також робочих комісій із питань координації дій щодо запобігання насильства в сім'ї при місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування, де серед представників є і громадські організації.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що держава в ході реалізації політики протидії насильству в сім'ї, не може не взаємодіяти з громадським суспільством, для якого ця проблема є однією з найболючіших та мало вивчених. Вирішувати цю проблему необхідно всіма силами, із залученням різних за структурою та правовим статусом громадських утворень. А, отже, важливою складовою протидії насильству у сім'ї є взаємодія і співпраця громадських організацій з органами влади та засобами масової інформації, яка розширює можливості громадських організацій та дає змогу отримати інформативну і фінансову допомогу для боротьби з домашнім насильством.

Список використаних джерел

1. Красій В. С., Федькович Г. В., Чумало М. С. Насильство в сім'ї: захист прав потерпілих. Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2008. 84 с.
2. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua> (дата звернення: 18.04.2018).
3. Галай А. О. Юридична клініка як організація громадянського суспільства: доведення від протилежного. *Право України*. 2007. № 11. С. 114–118.
4. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження колекційної програми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 20 с.
5. Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: автореф. дис. ... канд. соціолог. наук. Харків, 2003. 20 с.
6. Лисиук О. В. Протидія насильству в сім'ї. Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. 164 с.
7. Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства. Київ: Парламентське вид-во, 2016. 72 с.
8. Шамрук Н. Б. Адміністративно-правові засади взаємодії су'єктів протидії насильству в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 224 с.

References

1. Krasii, V. S., Fedkovych, H. V., Chumalo, M. S. (2008), *Family Violence: protection of victims' rights*, Publishing House of Lviv Polytechnic National University, Lviv.
2. *Ukrainian Helsinki Human Rights Union*, available at: <https://helsinki.org.ua> (accessed 18 April 2018).
3. Halai, A. O. (2007), "Legal clinic as an organization of civil society: proof from the opposite", *Law of Ukraine*, No. 11, P. 114–118.
4. Kolomoiets, O. D. (2010), "Administrative and legal regulation of responsibility for committing family violence, failure to comply with a protective provision or not passing the collection program", Abstract of Ph.D. in Law dissertation, Zaporizhzhia, Ukraine.
5. Boiko, O. V. (2003), "Family violence: sociological analysis of the phenomenon", Abstract of Ph.D. in Sociology dissertation, Kharkiv, Ukraine.
6. Lysiuk, O. V. (2007), *Counteraction to family violence*, Odessa Law Institute KhNUVS, Odessa.
7. *Current state and actual tasks in the field of gender violence preventing* (2016), Parlamentske, Kyiv.

8. Shamruk, N. B. (2012), "Administrative and legal principles of subjects' interaction concerning family violence counteracting", Ph.D. in Law Thesis, Kyiv.

Shamruk N. B.

PECULIARITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS PARTICIPATING IN PREVENTING AND COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE IN MODERN CONDITIONS

The article is devoted to the study of the role, necessity and expediency of public organizations involving in the implementation of the state policy on prevention and counteraction to domestic violence. The study focuses on the peculiarities of cooperation between state institutions and non-state public organizations in this area, on problems and achievements in fighting manifestations of domestic aggression. The attention is drawn to the fact that the most actual practice of domestic violence countering has special non-state formations. They are legal clinics that combine the signs of non-state institutions and structural subdivisions of higher educational institutions.

There are a number of legal clinics today that are registered as public organizations. A special form of work on domestic violence preventing, that is spread by legal clinics, is conducting classes with youth under the "Practical Law" program, which promote early prevention of domestic violence and legal education of Ukrainian youth regarding tolerant family coexistence.

Another specific type of public formations that are specifically dedicated to the victims of domestic violence are crisis and rehabilitation centers for combating violence in Ukrainian families, which, according to their organizational and legal status, have certain characteristics. Although many scholars do not connect the existence of crisis and rehabilitation centers with public formations. Thus, the creation of crisis and rehabilitation centers in Ukraine in public organizations is not accidental, as Ukraine at the present stage is not able to finance the necessary amount of specialized institutions for victims of domestic violence, and therefore it is very necessary to involve charitable organizations and patrons in this business, and here is the need for additional financing from non-state sources and, accordingly, creation of centers in public organizations.

It should be emphasized that only with the close cooperation of the aforementioned public and non-state organizations one can expect positive changes in the implementation of the current legislation in the sphere of domestic violence struggling (preventing and counteracting) in modern Ukrainian families.

Key words: *domestic violence, public organizations, victim, legal clinic, crisis center, explanatory work, consultation.*